

Företagens ansvar för miljökrisen – ur ägarperspektiv

En stark hållbarhetsstrategi är värdeskapande på lång sikt, och kan garantera en livskraftig framtid för företaget – och för mänskligheten. En god ägare ser förutom till kvartalet mot horisonten och strävar kontinuerligt efter att förstå inte bara företagets affärsområde utan också långsiktiga förändringar i verksamhetsmiljön.

Jag satt på ett schweiziskt tåg i mars, på väg tillbaka från en kongress med tema kring miljö och ekonomi. Jag var nedstämd, eftersom jag som kongressens enda finländare fått höra tiotals chockade kommentarer och vädjanden om hjälp, efter att Finland föregående dag meddelat att landet trots allt inte tänker rösta för att godkänna den framförhandlade förordningen om restaurering av natur, som är kritisk för att kunna stoppa förlusten av biologisk mångfald.

Jag betraktade de förbipasserande alperna som i år är så gott som snöfria. Jag lyssnade till hur mina medresenärer, en brittisk professor i ekologi och en amerikansk företagare som säljer besöksprojekt, diskuterade företagens roll i den accelererande globala miljökrisen. De funderade över vem som mest påverkar ambitionsnivån på företagens miljöåtaganden och på vilket sätt dessa åtgärder ser ut att ha påverkat olika företags framgång på lång sikt.

De kom till slutsatsen att även stora företag, där ägaren har ett tydligt ansikte

Anna Herlin
är utvecklingsdirektör
och styrelsemedlem
i Tiina och Antti
Herlins stiftelse.

– något som är typiskt för familjeföretag – ofta utmärker sig med frivilliga åtaganden. Det torde höra ihop med att familjer tänker i en skala på flera generationer, funderade mina medresenärer. Jag bekräftade observationen för egen del och vi tänkte att samma infallsvinkel också kan gälla institutionella ägare som pensionsbolag, förutsatt att ledningen även där har ägarens stöd och uppmuntran för en ansvarsfull ägarstrategi.

Varför hör företagens ansvar för hållbarhet och särskilt företagens miljöavtryck för tillfället till de viktigaste frågorna i världen? Vi skall närmare dyka in i miljöns tillstånd senare i texten, men jag vill redan här säga att vår traditionella västerländska uppfattning om ägarskapet är bristfällig, och just

Skogskoncernen Stora Enso's avverkningsmaskiner krossade tusentals flodpärlmusslor i en skyddad å i Suomussalmi i östra Finland i augusti 2024. Bolaget medgav att bestämmelser och direktiv inte följts vid avverkningen och det blev misstänkt för grovt naturskyddsbrott.
Foto: Lehtikuva/Hannu Huttu

det kan ses som en orsak till det kritiska tillståndet hos de livsupprätthållande systemen på jordklotet.

Ägarskapet förutsätter värdeökning och ansvarstagande

”Fråga inte ägaren *Vad?*, fråga *Varför?*.”

”Om du inte med ditt ägarskap kan skapa en värdeökning, lönar det sig inte att vara ägare.”

Dessa meningar hör man i synnerhet av ägare till familjeföretag, som ofta vuxit till att bli ägare sedan barnsben, såsom även undertecknad. Det har alltså betydelse vem som är ägare och ägaren har ansvar. Ansvaret får man lära sig att i första hand bära inför företaget och dess anställda samt övriga tänkbara parter, men i samband med ägarskapet – i synnerhet när ägandet sträcker sig över flera generationer – är det typiskt att känna stort ansvar för det samhälle och system inom vilket företaget verkar. Därför är det kanske inte en överraskning att familjeägda företag går att finna på vågkammen när det gäller företagsansvar. Undersökningar visar även att familjeägda företag undviker risker en aning mer nitiskt än andra företag. De här två sakerna har ett klart inbördes samband – och de inverkar på de familjeägda företagens framgång på lång sikt.

Med den här texten försöker jag så tydligt som möjligt lyfta fram vad tidigare nämnda ansvarstagande så vitt jag kan se förutsätter av ägarna. Mitt eget perspektiv bygger på erfarenhet och kretsar kring familjeägarskapet. Jag vill dock betona att jag tror att varje ägare ställer framgång på lång sikt och olika referensgruppers välmåga högt bland målsättningarna. Oberoende av ägarandelar, bransch eller organisationens juridiska form. Dessutom hoppas jag få läsaren att uppdatera sin uppfattning om ägandet: att i

Foto: Mostphotos

2020

överskred den mängd materia som människan producerar – cement, grus, tegel, asfalt, metaller, och så vidare – mängden organisk biomassa på jordklotet.

fortsättningen också tänka på det ömsesidiga beroendeförhållandet mellan det privata och det gemensamma – och ägarens ansvar för bägge.

Står en riktig kris för handen?

Låt oss börja med klimatet. I juli 2024 har vi redan i över ett års tid haft månader som är så heta att de särskiljer sig i hela mätningshistorien och innehåller otaliga temperaturrekord. Juni var den trettonde månaden i rad då jordklotets medeltemperatur överskred gränsen på 1,5 grader som det avtalades om i klimatavtalet i Paris 2015. Detta 1,5 grader är inte ett politiskt mål utan en fysikalisk gräns som baserar sig på grundlig forskning, och som ifall den konstant överskrids med all sannolikhet rubbar balansen i jordklotets känsliga system. Vi

talar om brytpunkter som att ismassorna på Grönland eller västra Antarktis smälter, att permafrosten i Sibirien smälter eller att djungeln i Amazonas förvandlas till öken. Dessa brytpunkter kommer varje månad allt närmare. När förändringen sker sätts nya, allt mer oförutsägbara och oåterkalleliga utvecklingsförlopp i rörelse.

Den rikaste tiondelen av världens befolkning ligger bakom cirka hälften av utsläppen medan den fattigare hälften står för cirka tio procent av utsläppen. Den uppvärmning som åstadkoms av utsläppen gör hemtrakterna för miljarder människor obeboeliga. Detta faktum går det för en finländare att närma sig ur två synvinklar. För det första är det bra att vara medveten om att den genomsnittliga finländaren konsumerar en cirka fyra gånger så stor mängd naturresurser i relation till nivån som skulle vara förenlig med deras förnybarhet, det vill säga vad som skulle vara hållbart. Jag påstår att vi redan av denna anledning har ett ansvar som är större än vår storlek – ett fyra gånger så stort ansvar kunde man tänka – för att raskt verka för att stoppa den pågående uppvärmningen.

Om det gemensamma ansvaret för framtiden inte känns tillräckligt motiverande kan saken även granskas ur den egna säkerhetens och samhällsstabilitetens synvinkel:

”Varje företag är beroende av naturresurserna på vår planet och av de så kallade ekosystemtjänsterna: pollinerarna, jordmånens mikrober, rengöring av luften och så vidare.”

extrema väder, stigande havsytta och dödlig hetta tvingar före slutet av århundradet miljarder i rörelse, utan tvivel utan tillräcklig internationell koordinering. Det är onödigt för oss att hoppas att detta inte skulle ha omvälvande verkningar även i Finland. Vårt samhälle har inte direkt börjat förbereda sig för miljontals klimatflyktingar. Stora flytt-rörelser och vacklande livsmedelssäkerhet kommer att omvälvna hela världsekonomin och -politiken, och att föda en aldrig skadad mängd nya lokala och i värsta fall även globala konflikter.

Klimatuppvärmningen, i kombination med de övriga effekterna av människans ändlösa aktivitet, har även lett till en tilltagande förlust av biologisk mångfald, till den så kallade sjätte vågen av massutdöende. Visste du att en stor del av de arter som i dag är hotade – enligt de senaste beräkningarna (2019) till exempel cirka 12 procent av de undersökta arterna i Finland – i praktiken redan är förlorade?

Living Planet Index, som kartlägger diversiteten på vår planet, har visat att populationer av vilda ryggradsdjur mellan åren 1970 och 2018 minskade med ofattbara 69 procent, det vill säga till en tredjedel av utgångsläget. Förutom diversiteten i antalet arter är det skäl att vara orolig över att den genetiska mångfalden sjunker drastiskt, eftersom den påverkar anpassningsförmågan. Och över förlusten av mångfalden i funktionella egenskaper och i olika ekosystem. Samtidigt har den materia som människan producerar (cement, grus, tegel, asfalt, metaller, osv.) redan 2020 överskridit mängden organisk biomassa på jordklotet.

I motsats till atmosfären går det knappt alls att återställa förlusten av biologisk mångfald. Dessutom förverkligas de positiva effekterna på biologisk mångfald av restaurering av livsmiljöer med en fördröjning

på flera årtionden. Det är således akut brådskande att skydda naturkapitalet och det behövs åtgärder av ansevärd mått. Varför är detta en sak för företagen?

Naturkapitalet som inte bokförts

Varje (människa och) företag är beroende av naturresurserna på vår planet och av de så kallade ekosystemtjänsterna: pollinerarna, jordmånens mikrober, rengöring av luften och så vidare. Oberoende av om företagets kärnverksamhet är hissar, datasystem eller resetjänster, kommer dess verksamhet avsevärt att försvåras ifall vår verksamhetsmiljö blir totalt oförutsägbart eller stannar upp den dagen då någon av de kritiska naturresurserna tar slut eller så mycket som en av ekosystemtjänsterna kollapsar.

Förståelsen av detta vårt fundamentala beroende är just den obekväma sanningen som mänskligheten fortfarande är benägen att vända bort sin blick från. Kanske är begreppet ägarskap en del av detta problem: de ömsesidigt beroende och för allt liv kritiska natursystemen, de så kallade *global commons*, hör inte till det privata ägandets sfär. Även om djur och landarealer, rentav floder privatiserats, kan ingen äga oceaner, regnet, den globala pollinerarmén eller till exempel granbarkborrarna. Kanske är det just därför vi varit så hjälplöst långsamma med att skapa mekanismer som skulle trygga de system som vår egen välfärd vilar på. Och för dem som skapar sin modell av världen genom valutan må det ännu nämnas att forskare redan år 1987 räknat ut att priset på människornas nytta av de nämnda ekosystemtjänsterna uppgår till 33 biljoner amerikanska dollar per år.

Och hur är det med företagens roll? Den är avgörande. 1 procent av jordbrukssektorns företag administrerar 70 procent av den areal som används för jordbruk globalt.

Den här texten räcker inte för att behandla sektorns negativa miljöverknningar och deras roll i de snabbt annalkande brytpunkterna. I Finland är cirka 75 procent av landets areal skog och av den är cirka 74 procent i privat ägo. Den senaste tidens tvister om till exempel EU:s förordning om restaurering av natur eller om skyddskriterierna för gamla skogar i Finland är svidande exempel på hur det privata ägandet kört in i en kritisk konflikt med omsorgen om de för alla gemensamma, livsupprätthållande natursystemen. Denna observation har upptagit en stor del av min tid under de senaste åren: det skulle gälla att förena de olika perspektiven och bära det fulla ansvaret för bägge typer av ägande.

Äntligen reglering

Om större delen av de senaste årtiondenas utveckling ur miljökrisens perspektiv fört oss med accelererande fart mot en allt mer oförutsägbart och farlig framtid – många talar redan om avgrundens brant – så står även en obestriddigt god nyhet till buds. Planeringen och förverkligandet av de rätt proportionerade och viktigaste korrigeringsåtgärderna kräver förutom vilja en stor mängd noggrann forskningsdata och det har vi mer av år för år. IPCC- och IPBES-rapporterna om miljökrisen och förlusten av biologisk mångfald syntetiserar tusentals forskares forskningsresultat; det finns ett stöd för beslutsfattandet i en överväldigande mängd kunskap och kunskapen ökar hela tiden. Beklagligtvis är det mest betydande forskningsresultatet att utfästelserna för att bromsa in klimatuppvärmningen och förlusten av biologisk mångfald, för att inte tala om åtgärderna i detta nu, är fullständigt otillräckliga.

I företagets fall har åtgärderna traditionellt byggts på frivillighet, vilket sällan gett

”För dem som skapar sin modell av världen genom valutan må det nämnas att forskare redan år 1987 räknat ut att priset på människornas nytta av ekosystemtjänsterna uppgår till 33 biljoner amerikanska dollar per år.”

tillräckligt starka incitament. Konkurrens-situationen har inte uppmuntrat till mer än effektivare bruk av resurser i egen ägo. Regulatorerna har äntligen tagit itu med den här otacksamma uppgiften och till exempel är den regleringshelhet som Europeiska unionen de senaste åren levererat – taxonomi för hållbar finansiering, hållbarhetsrapportering och direktiv om företagsansvar – en väldigt stor god nyhet för jordklotet och mänskligheten. Jag skulle unna den att få det glada mottagande den är värd, trots den tilltagande arbetsmängden. Det goda är alltid bättre än det bästa, eftersom det goda blir färdigt och tas i bruk.

De nya EU-regleringen tar som sin utgångspunkt den dubbla väsentlighetsanalysen (*double materiality*): sociala risker och miljörisker för företag (sk. ekonomisk väsentlighet), samt affärsverksamhetens risker för människor och miljö (ett typiskt uttryck är *people and the planet*). Med andra ord riskerna för både det privatägda företaget och de gemensamt ägda biologiska systemen. Med dessa instrument kan ägaren bättre ta sitt ansvar för både företaget och de system som upprätthåller affärsverksamheten.

Det känns en aning förnuftsvidrigt att dessa premisser hittills setts som varandras motsatser. Därför är det ett betydande steg framåt att de negativa externa effekterna kommer att införlivas i regleringen. Den tidigare frivilligheten har inte fungerat för att göra den mest ansvariga till allmän förebild, eller för att belöna denna. Nu kan vi konkurrera med hållbarheten. Det är en synvinkel som passar som ledstjärna för en långsiktig ägare.

Jag har diskuterat med direktörer som svarar för ansvarighetsarbete i stora företags ledningsgrupper. De har ett klart mål och en vilja som följer av den nya regleringen och det handlar särskilt om att i miljöansvarsfrågor koncentrera sig på möjligheterna att utveckla affärsverksamheten och de positiva aspekterna, i stället för på risker och ökad rapportering. För att göra det behövs förutom den operativa ledningens viljeansats både styrelsens och ägarnas stöd och uppmuntran.

Hissbolaget Kones nya verkställande direktör **Philippe Delorme** konstaterade i en intervju i Helsingin Sanomat i oktober 2023 att hans val att ta emot en plats i ett finländskt bolag påverkades av dess starka satsning på hållbarhet, och att huvudägaren tänker långsiktigt, något han lyfte fram som ett av bolagets största konkurrensfördelar.

En stark hållbarhetsstrategi är värdeskapande på lång sikt, och garanterar en livskraftig framtid för såväl företaget som mänskligheten i vidare bemärkelse. Beslut som fattas under detta årtionde har en avgörande betydelse och de måste vara rätt proportionerade. Det går inte längre att bara flytta på solstolarna på däck.

Varför och vad?

Min farfarsfar **Heikki Herlin** gav för över 80 år sedan, år 1941, ett uttalande som

så vitt jag kan se är mer aktuellt i dag än någonsin tidigare.

”Förutsättningen för industrins framgång är ett bra samarbete mellan arbetsgivaren och arbetstagaren. Det föds på så vis att arbetsgivaren strävar efter att förstå sina arbetstagares tankar och svårigheter, och att arbetstagaren strävar efter att förstå sin arbetsgivares synvinklar och svårigheter. Men det föds framför allt genom att arbetsgivaren och arbetstagaren bägge ser sina uppgifter: sin del i arbetet att tjäna sitt folk och sitt fosterland.”¹

I 2020-talets globala värld med ett extremt ömsesidigt beroende, där planetens säkerhetssystem är på väg att svika, har var och en verkligen sin uppgift att göra för att kommande generationer skall få ett sådant gott liv som vi önskar dem. För Heikki Herlin och hans samtida på 1940-talet kulminerade detta gemensamma ansvar i fosterlandets självständighet, i resiliens och välstånd. I 2020-talets Finland står dess mål åter högt på den gemensamma agendan, men vi måste likaväl, även i fosterlandets

intresse, sköta bättre om hela vår planets hälsa och säkerhet.

En god ägare ser förutom till kvartalet mot horisonten och strävar kontinuerligt efter att förstå inte bara företagets affärsområde utan också långsiktiga förändringar i verksamhetsmiljön. Ägarskapet har i allmänhet någon mening för ägaren och att fortsätta med det är ett beslut som formar sig på nytt varje dag.

Detsamma kan sägas om allas våra handlingar för att bevara naturkapitalet och livsdugligheten på vår planet. Såsom FN:s generalsekreterare António Guterres nyligen konstaterade: de avgörande besluten fattas under detta århundrade och inaktivitet är ett aktivt val.

I kontrast till det typiska rådet jag nämnde i början slutar jag med att fråga av ägarna först ”Varför?” och sedan som en uppföljande fråga ”Vad?”. Vad ska du som ägare göra? Vad låter du bli att göra?

Ett kontinuerligt ansvarstagande

Jag kan till slut sammanfatta min text i tre

"Ingen kan äga oceaner, regnet eller den globala pollinerarmén." Foto: Mostphotos

meningar, såsom typiskt för denna tid:

Ägarskapet är ett aktivt val och makten det för med sig innebär ett kontinuerligt, aktivt, kunskapsbaserat och rätt proportionerat ansvarstagande.

Utöver det traditionella privata ägandet måste vi snabbt börja ta vara på de gemensamma natursystemen: den biologiska mångfalden är med alarmerande fart på väg att utarmas som följd av aldrig tidigare skådade kriser förorsakade av människan.

Dagens ägarskap går inte att upprätthålla på kommande generationers bekostnad.

Översättning från finska: Mikael Kosk

¹ "Teollisuuden menestymisen edellytyksenä on hyvä yhteistyö työnantajan ja työntekijän välillä. Se syntyy siten, että työnantaja pyrkii ymmärtämään työntekijöidensä ajatukset ja vaikeudet, ja että työntekijä koettaa ymmärtää työnantajansa näkökulmat ja pulmat. Mutta se syntyy ennen kaikkea siten, että työnantaja ja työntekijä kumpikin näkevät tehtävänsä: osuutensa kansansa ja isänmaansa palvelustyössä."

EU:S DIREKTIV OM FÖRETAGSANSVAR

■ I direktivet föreskrivs om aktsamhetsplikt för företag enligt vilken företagen är skyldiga att identifiera, hindra, minimera och sätta stopp för sådan verksamhet som har negativa konsekvenser för de mänskliga rättigheterna eller miljön. Ansvaret omfattar också företagens funktionskedjor och dotterbolag. Vissa större företag ska också ha en plan för att se till att deras affärsstrategi är förenlig med målet att begränsa den globala uppvärmningen till 1,5°C i enlighet med Parisavtalet.

■ Lagstiftningen genomförs i tre steg och inom fem år. Genomförandet inleds med de allra största företagen. Tre år efter att direktivet trätt i kraft gäller aktsamhetsplikten företag med 5 000 anställda och en omsättning på 1 500 miljoner euro och om fyra år företag med 3 000 anställda och en omsättning på 900 miljoner euro. Om fem år gäller skyldigheterna företag med 1 000 anställda och en omsättning på 450 miljoner euro.

Källa: Arbets- och näringsministeriet

Foto: Mostphotos